

ZMIANY DOCHODOWOŚCI GOSPODARSTW ROLNYCH W POLSCE NA TLE UNII EUROPEJSKIEJ

Anna Nowak, Katarzyna Domańska

Katedra Ekonomii i Zarządzania Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie
Kierownik: prof. dr hab. Dionizy Niezgoda

Słowa kluczowe: dochodowość, gospodarstwo rolne, Polska, Unia Europejska

Key words: rural farms, profitability, Poland, European Union

S y n o p s i s. W artykule podjęto tematykę dochodowości towarowych gospodarstw rolnych w Polsce i Unii Europejskiej (UE) oraz zmian dochodowości w okresie 2004-2011. Celem opracowania jest ocena tych zmian w Polsce na tle pozostałych państw członkowskich Wspólnoty. Analizy dokonano na podstawie informacji gromadzonych w ramach europejskiego systemu zbierania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych FADN. W pracy poddano ocenie dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego w relacji do kosztów, wartości produkcji, wartości kapitału własnego, a także liczby zatrudnionych osób. Wyniki badań wykazały duże zróżnicowanie towarowych gospodarstw w UE ze względu na poziom dochodu, jego relacje do zaangażowanych nakładów oraz wielkości produkcji. W przypadku poziomu dochodu z gospodarstwa rolnego oraz jego relacji do osób pełnozatrudnionych z rodziny powyżej średniej unijnej znajdowały się kraje tzw. „starej piętnastki” (UE-15), natomiast poniżej średniej – nowe kraje członkowskie UE.

WSTĘP

Akcesja Polski do Unii Europejskiej (UE) wywołała zmiany w każdym dziale gospodarki, także w rolnictwie. Wynika to m.in. z faktu objęcia sektora rolnego wspólną polityką rolną (WPR) oraz poddania rolnictwa konkurencji ze strony wysoko rozwiniętych krajów członkowskich. Zmiany, jakie zaszły w rolnictwie, dotyczą zarówno cech strukturalnych, jak i efektywności gospodarowania. Należy przy tym podkreślić, że efektywność gospodarowania w sposób kompleksowy odzwierciedla zmiany zachodzące w gospodarstwach rolnych.

Efektywność jest określana jako korzyść z maksymalizacji produkcji i sprzedaży, będąca wynikiem odpowiedniej alokacji zasobów podmiotu w istniejących uwarunkowaniach, czyli przy występujących ograniczeniach podaży (związanych z kosztami produkcji i sprzedaży) oraz popytu (odnoszących się do wielkości siły nabywczej i preferencji konsumentów). Efektywność ekonomiczna oznacza zaś wyniki racjonalnego gospodarowania [Ziółkowska 2008, s. 22]. Stanowi ona relację uzyskanych efektów do poniesionych nakładów [Masternak-Janus 2013, s. 111]. Można ją mierzyć za pomocą wielu różnych miar w zależności od tego, jaką kategorię przyjmie się za efekt i nakład. Jedną z możliwości wyrażania efektu gospodarowania w gospodarstwach rolniczych jest osiągnięty przez nie dochód.

Dochód jest jedną z głównych kategorii ekonomicznych wykorzystywaną do oceny działalności gospodarstw rolnych. Wyraża on najważniejszy cel prowadzenia działalności gospodarczej (produkcyjnej) [Zegar 2008, s. 36] oraz stanowi solidną podstawę do oceny racjonalności decyzji właścicieli tych gospodarstw. W gospodarstwach rodzinnych dochód może być nie tylko celem, ale także narzędziem osiągania innych celów, np. określonego modelu życia rodziny rolniczej [Tomczak 2006, s. 230]. W rolnictwie istnieje kilka kategorii określających nadwyżkę wartości produkcji nad kosztami jej wytworzenia. Można wśród nich wymienić nadwyżkę bezpośrednią, wartość dodaną oraz dochód [Goraj, Mańko 2009, s. 75]. Głównym źródłem dochodu w gospodarstwie rolnym jest sprzedaż produktów rolnych, jednak gospodarstwo może uzyskiwać dochody również z innych źródeł, np. z czynszów za wydzierżawioną ziemię lub budynki, z opłat pobieranych za wypożyczenie maszyn itp. [Podstawka, Ginter 2006, s. 146].

W ujęciu ekonomicznym dochód jest definiowany jako dodatnia różnica pomiędzy przychodem z działalności gospodarczej i kosztami jej prowadzenia [Babuchowska, Marks-Bielska 2011, s. 14]. Zgodnie z metodyką FADN, stanowi on różnicę pomiędzy wartością dodaną netto a saldem dopłat i podatków dotyczących inwestycji oraz kosztu czynników zewnętrznych [*Wyniki standardowe...* 2012, s. 29]. Dochód jest zatem nadwyżką, która pozostaje właścicielowi lub użytkownikowi gospodarstwa rolnego po dokonaniu wszystkich niezbędnych opłat, stanowiąc wynagrodzenie rolnika za pracę własną i członków jego rodziny (na rzecz gospodarstwa rolnego), jak również wynagrodzenie z tytułu zaangażowanego kapitału. Dochód ten przeznaczany jest na spożycie oraz akumulację [Zawadzka, Strzelecka 2012, s. 413-414]. Kształtuje on poziom konsumpcji w bieżącym okresie i wpływa na wzrost produkcji w przyszłym okresie. Odpowiednio wysoki poziom dochodu stwarza możliwości poprawy konkurencyjności gospodarstw, efektywnego wykorzystania czynników produkcji oraz warunkuje dalszy rozwój [Ryś-Jurek 2009, s. 178].

Należy podkreślić, iż dochody rolnicze charakteryzuje pewna specyfika wynikająca z cech charakterystycznych dla gospodarstwa rolnego. Potrzeby gospodarstw rolnych, na które przeznaczany jest dochód tych jednostek, różnią się od potrzeb innych podmiotów, co z kolei jest determinowane przez charakter działalności rolniczej. Ponadto przyjmuje się, że rolnik jest właścicielem środków produkcji oraz siły roboczej wykorzystywanej w gospodarstwie. W związku z tym powinien otrzymywać rentę z tytułu użytkowania ziemi, oprocentowanie od zaangażowanego kapitału oraz wynagrodzenie za pracę [Babuchowska, Marks-Bielska 2011, s. 7-9]. Należy również zaznaczyć, iż nie we wszystkich przypadkach możliwe jest oddzielenie dochodów z działalności rolniczej od dochodów z innych źródeł, które są łącznie wydatkowane na cele produkcyjne i konsumpcyjne. Od dochodów gospodarstw rolnych (pochodzących z działalności produkcyjnej) należy odróżnić zatem dochody osobiste gospodarstw domowych z użytkowaniem gospodarstwa rolnego [Zegar 1999, s. 8]. Ponadto należy brać pod uwagę, że część dochodu rolnika stanowi tzw. samozaopatrzenie, czyli produkty wytworzone w gospodarstwie przeznaczone do spożycia przez członków gospodarstwa domowego rolnika [Zegar 2001, s. 14-15].

Dochody rolnicze są kształtowane przez wiele czynników. Jak wynika z badań Walentego Poczty, Joanny Średzińskiej oraz Aldony Mrówczyńskiej-Kamińskiej [2009, s. 28], na sytuację dochodową gospodarstw rolnych wpływają: wielkość potencjału produkcyjnego, intensywność wytwarzania oraz polityka rolna. Dionizy Niezgodą [2009, s. 162-163] dowodzi z kolei, że podstawowym dochodotwórczym czynnikiem produkcji w rolnictwie jest czynnik kapitału, w drugiej kolejności praca ludzka, natomiast najniższy udział w kształtowaniu dochodu z gospodarstwa rolnego ma ziemia.

Sektor rolny jest działem gospodarki, w którym dochody są relatywnie niższe niż w innych działach. Jest to skutek deprecjonowania gospodarki rolnej przez mechanizmy rynkowe, co przekłada się na stosunkowo niski poziom cen na produkty. Wielkość dochodu w gospodarstwach rolnych zależy od indywidualnej wydajności, ale również od warunków, jakie tworzą instytucje [Zegar 2001, s. 108]. W celu zapewnienia odpowiedniego poziomu życia ludności na terenach wiejskich oraz zachowania środowiska naturalnego konieczne jest zwiększenie dochodów osób pracujących w rolnictwie [Knap 2004, s. 24], np. dzięki zastosowaniu odpowiedniego wsparcia [Babuchowska, Marks-Bielska 2011, s. 7-9] lub uzupełnienia produkcji rolnej inną działalnością gospodarczą [Krakowiak-Bal 2010, s. 89]. Głównym mechanizmem wspierania dochodów rolniczych są płatności bezpośrednie, których celem jest rekompensowanie rolnikom uzyskiwania niższych dochodów w stosunku do innych działów gospodarki. Przyczyniają się one do wzrostu dochodów rolniczych, ale należy pamiętać, że wzrost ten nie wynika z poprawy efektywności produkcji rolnej [Babuchowska, Marks-Bielska 2011, s. 14]. Ponadto, płatności bezpośrednie wpływają na wzrost wartości produkcji gospodarstwa [Marks-Bielska, Babuchowska 2010, s. 89]. Włodzimierz Rembisz oraz Agnieszka Bezat-Jarzębowska [2013, s. 55-56] dowodzili, że jedynymi czynnikami wzrostu dochodów producentów rolnych są poprawa wydajności pracy oraz wzrost cen produktów rolnych. W skali całego rolnictwa warunkiem wzrostu wydajności pracy i tym samym poprawy dochodów producentów rolnych jest zmniejszenie zatrudnienia w rolnictwie. Tomasz Czekaj [2008, s. 10-70] wskazywał, że dochodowość materialnych czynników produkcji gospodarstw rolnych jest zróżnicowana w zależności od typu rolniczego, wielkości ekonomicznej, a także od regionu, w którym funkcjonuje gospodarstwo.

W celu określenia efektywności w oparciu o kategorię dochodu wykorzystuje się wskaźniki dochodowości. Dochodowość określa stosunek osiągniętego w gospodarstwie dochodu do zaangażowanych nakładów bądź wartości produkcji lub sprzedaży. Ocena poziomu dochodowości gospodarstw rolnych jest istotna, gdyż dochodowość gospodarstwa odzwierciedla ogólny wynik podejmowanych w nim działań oraz stanowi podstawę do oceny jego pozycji konkurencyjnej [Domańska 2013, s. 106]. Osiąganie dochodu z działalności jest koniecznym warunkiem przetrwania gospodarstwa na rynku, a w następnej kolejności jego rozwoju.

CEL BADAŃ I METODY

Celem opracowania jest ocena zmian dochodowości towarowych gospodarstw rolnych w Polsce na tle pozostałych państw członkowskich UE. Analizę przeprowadzono na podstawie informacji gromadzonych w ramach europejskiego systemu zbierania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych FADN (ang. *Farm Accountancy Data Network*). W pracy poddano ocenie dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego w relacji do kosztów, wartości produkcji, wartości kapitału własnego, a także liczby zatrudnionych osób. Do badań przyjęto rok 2004 oraz 2011¹, tak aby wykazać zmiany w dochodowości gospodarstw od momentu przystąpienia Polski do struktur UE.

Do oceny sytuacji ekonomicznej polskich gospodarstw na tle krajów UE wykorzystano dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego (SE420). Dochód z gospodarstwa rolnego jest kategorią ekonomiczną, która stanowi opłatę za własne czynniki wytwórcze (praca,

¹ Podczas przygotowywania opracowania rok 2011 był ostatnim, za który dostępne były dane w bazie FADN UE.

ziemia i kapitał, a w przypadku gospodarstw mających osobowość prawną – tylko ziemi i kapitału) zaangażowane do działalności operacyjnej gospodarstwa rolnego oraz ryzyko podejmowane przez prowadzącego gospodarstwo rolne w roku obrachunkowym [*Wyniki standardowe...* 2012, s. 29]. Z uwagi na fakt, że wsparcie finansowe w ramach wspólnej polityki rolnej jest zróżnicowane w poszczególnych krajach UE, porównano poziom dochodu polskich gospodarstw, z tym z krajów UE, pomniejszając go o saldo dopłat i podatków dotyczących działalności operacyjnej i inwestycyjnej [SE420 -(SE600 + SE405)]. Ze względu na duże zróżnicowanie poziomu zatrudnienia osób z rodziny rolnika w obrębie poszczególnych państw Wspólnoty analizie poddano wartość dochodu w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną rodziny (SE430 = SE420/SE015). Oceny sytuacji ekonomicznej gospodarstw rolnych dokonano przy wykorzystaniu:

- relacji dochodu gospodarstwa rolnego do kosztów produkcji [SE420/SE270];
- wskaźnika efektywności kapitału własnego, ustalonego jako relacja dochodu gospodarstwa do wartości kapitału własnego [SE420/SE501];
- wskaźnika efektywności produkcji, obliczonego jako stosunek dochodu z gospodarstwa do wartości produkcji [SE420/SE131].

WYNIKI BADAŃ

W tabeli 1. zaprezentowano poziom oraz zmiany dochodu z gospodarstwa rolnego oraz dochodu pomniejszonego o saldo dopłat i podatków dotyczących działalności operacyjnej i inwestycyjnej w krajach UE w latach 2004 i 2011.

Średni dochód z gospodarstwa rolnego w UE kształtował się w 2011 r. na poziomie 18 871 euro/gospodarstwo. Jednakże w poszczególnych krajach członkowskich Wspólnoty wykazywał się w badanym okresie dużym zróżnicowaniem. Świadczy o tym jedenastokrotna przewaga kraju o najwyższym poziomie omawianego wskaźnika w stosunku do państwa o najniższym jego poziomie. Najwyższą wartość dochodu w przeliczeniu na jedno gospodarstwo w 2011 r. odnotowano w Wielkiej Brytanii (61 378 euro), Belgii, Luksemburgu, Czechach oraz we Francji. Z kolei najniższy poziom tej kategorii zaobserwowano w Rumunii (5527 euro), Słowenii, Bułgarii, Malcie, jak również w Polsce (10 850 euro). Należy przy tym zauważyć, iż w badanym okresie poziom dochodu generowanego przez polskie gospodarstwa wzrósł prawie dwukrotnie, jednakże w porównaniu do średniej dla UE-27 Polska osiągnęła wynik o 43% niższy. Generalnie można stwierdzić, że wartość dochodu z gospodarstwa powyżej średniej w UE-27 była charakterystyczna dla krajów tzw. „starej piętastki” (UE-15) – wyjątek stanowiły Szwecja, Portugalia i Grecja – natomiast poniżej średniej unijnej – dla krajów, które dołączyły do Wspólnoty w 2004 i w 2007 r. (z wyjątkiem Czech, Estonii i Węgier). Największym przyrostem dochodu w porównaniu do 2004 r. wykazały się Węgry (wzrost ponadośmiokrotny), Dania, Słowacja oraz Szwecja. Spadek dochodu odnotowano jedynie w przypadku Hiszpanii (o 15%) oraz Malty (o 42%).

Pomniejszenie dochodu z gospodarstwa rolnego o saldo dopłat i podatków dotyczących działalności operacyjnej i inwestycyjnej zmieniło powyższą sytuację. W 2011 r. w czołówce krajów utrzymały się Belgia (27 223 euro), Wielka Brytania i Francja, natomiast dołączyły Holandia i Włochy. Z kolei w przypadku takich państw, jak: Dania, Łotwa, Estonia, Luksemburg, Szwecja, Finlandia, Czechy oraz Słowacja dochód z gospodarstwa pomniejszony o saldo dopłat i podatków był ujemny. Należy przy tym zaznaczyć, że Estonia i Łotwa jako jedyne spośród wyżej wymienionych państw wykazywały dodatni

Tabela 1. Dochód z gospodarstwa rolnego w krajach UE w 2004 i 2011 roku

Kraj	Dochód z gospodarstwa rolnego [euro/gospodarstwo]			Dochód z gospodarstwa rolnego pomniejszony o saldo dopłat i podatków [euro/gospodarstwo]		
	2004	2011	zmiana	2004	2011	zmiana
Austria	23 405	29 994	6 589	3 998	10 292	6 294
Belgia	45 020	52 199	7 179	30 402	27 223	-3 179
Bułgaria	-	7 614	-	-	2 373	-
Cypr	5 812	11 784	5 972	1 072	7 352	6 280
Czechy	24 136	50 965	26 829	-8 095	-36 618	-28 523
Dania	6 502	31 362	24 860	-18 197	-1 252	16 945
Estonia	15 164	22 156	6 992	2 191	-4 849	-7 040
Finlandia	20 354	21 445	1 091	-20 773	-28 500	-7 727
Francja	29 888	46 738	16 850	2 385	16 571	14 186
Grecja	12 191	12 264	73	7 280	5 712	-1 568
Hiszpania	25 636	21 753	-3 883	18 501	10 916	-7 585
Holandia	30 881	41 014	10 133	25 498	24 683	-815
Irlandia	17 587	23 756	6 169	1 218	5 910	4 692
Litwa	7 000	15 533	8 533	3 190	4 288	1 098
Luksemburg	38 592	51 568	12 976	-3 888	-14 675	-10 787
Łotwa	9 327	12 636	3 309	1 071	-3 933	-5 004
Malta	13 350	7 753	-5 597	7 763	3 515	-4 248
Niemcy	28 495	35 959	7 464	2 029	3 202	1 173
Polska	6 076	10 850	4 774	4 373	5 246	873
Portugalia	8 217	12 410	4 193	2 613	5 311	2 698
Rumunia	-	5 527	-	-	4 002	-
Słowacja	-4 476	11 689	16165	-53 353	-153 916	-100 563
Słowenia	5 923	7 157	1 234	-319	-16	303
Szwecja	5 177	17 127	11 950	-23 113	-22 376	737
Węgry	2 324	19 945	17 621	-793	5 227	6 020
Wielka Brytania	27 813	61 378	33 565	-12 007	19 487	31 494
Włochy	19 505	22 494	2 989	14 002	17 100	3 098
UE-27	16 883	18 871	1 988	6 984	7 955	971

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych FADN.

wynik w 2004 r. i to one charakteryzowały się jednymi z najniższych wskaźników dynamiki (odpowiednio spadek ponadtrzykrotny i prawie pięciokrotny). Polska uplasowała się na 12. miejscu z wynikiem niższym od średniej unijnej o 34%. Za pozytywny należy uznać fakt, że poziom tej kategorii dochodu w naszym kraju zwiększał się w szybszym tempie niż średnia dla UE-27. Największy wzrost w zakresie dochodu pomniejszonego o saldo dopłat i podatków odnotowano w przypadku Węgier (prawie ośmiokrotny), Francji i Cypru, Irlandii oraz Austrii.

Zróźnicowanie rolnictwa w krajach członkowskich UE wyraża się m.in. w poziomie zatrudnienia w tym sektorze. Według danych EUROSTAT, w 2011 r. na 100 ha użytków rolnych pracowało w Polsce 14,2 osób, podczas gdy w 27 krajach UE było to zaledwie

5,7 osoby, we Francji 2,7 osoby na 100 ha, w Danii 1,95 osoby na 100 ha. Dodatkowym czynnikiem różnicującym rolnictwo w obrębie poszczególnych państw Wspólnoty jest poziom zatrudnienia osób z rodziny rolnika z racji dominacji lub marginalnego charakteru rolnictwa rodzinnego. Ma to swoje przełożenie na relacje dochodu z gospodarstwa do liczby osób zatrudnionych z rodziny, co przedstawiono w tabeli 2. Zawarto w niej także relację dochodu gospodarstwa rolnego do kosztów produkcji.

Relacja dochodu z gospodarstwa do liczby pełnozatrudnionych osób z rodziny, podobnie jak poziom dochodu z gospodarstwa, wykazywała duże zróżnicowanie w państwach członkowskich UE. W 2011 r. różnica pomiędzy krajem o najwyższym i najniższym poziomie

Tabela 2. Dochód z gospodarstwa rolnego w relacji do liczby pełnozatrudnionych z rodziny oraz kosztów produkcji w krajach UE w 2004 i 2011 r.

Kraj	Dochód z gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną z rodziny [euro/osobę]			Relacja dochodu gospodarstwa do kosztów produkcji		
	2004	2011	dynamika (2004 = 100)	2004	2011	dynamika (2004 = 100)
Austria	16 112	22 660	140,6	0,47	0,49	104,3
Belgia	29 199	31 912	109,3	0,34	0,25	73,8
Bułgaria	-	3 424	-	-	0,25	-
Cypr	5 301	10 878	205,2	0,19	0,41	217,1
Czechy	10 009	19 502	194,8	0,10	0,14	141,6
Dania	7 135	38 502	539,6	0,03	0,07	258,8
Estonia	7 398	14 654	198,1	0,34	0,23	69,6
Finlandia	15 825	20 781	131,3	0,26	0,18	71,1
Francja	20 215	32 406	160,3	0,23	0,27	117,6
Grecja	10 680	12 460	116,7	0,96	0,70	72,9
Hiszpania	23 841	20 896	87,6	0,93	0,58	63,0
Holandia	21 036	28 300	134,5	0,12	0,10	81,0
Irlandia	16 138	22 497	139,4	0,52	0,51	98,3
Litwa	4 296	10 425	242,7	0,64	0,49	75,6
Luksemburg	26 848	34 863	129,9	0,29	0,26	89,4
Łotwa	4 580	8 366	182,7	0,30	0,26	85,8
Malta	9 267	6 254	67,5	0,57	0,27	47,9
Niemcy	19 287	27 536	142,8	0,19	0,17	87,6
Polska	3 909	6 975	178,4	0,42	0,45	107,7
Portugalia	6 400	9 530	148,9	0,42	0,54	130,3
Rumunia	-	3 948	-	-	0,61	-
Słowacja	9 043	19 183	212,1	-0,01	0,02	-167,9
Słowenia	3 227	5 055	156,6	0,40	0,27	66,9
Szwecja	4 303	15 750	366,0	0,04	0,09	230,8
Węgry	2 740	21 924	800,1	0,11	0,34	298,2
Wielka Brytania	21 415	48 980	228,7	0,16	0,28	170,5
Włochy	18 635	23 070	123,8	0,61	0,64	104,8
UE-27	13 623	15 371	112,8	0,34	0,32	96,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych FADN.

tego wskaźnika była aż czternastokrotna. Najwyższy poziom dochodu w przeliczeniu na jedną osobę pełnozatrudnioną z rodziny w 2011 r. osiągnęły gospodarstwa rolne z Wielkiej Brytanii (48 980 euro), Danii, Luksemburga, Francji oraz Belgii. Z kolei Polska w 2011 r. znajdowała się wśród pięciu krajów o najniższym poziomie analizowanego wskaźnika. Na tle średniej unijnej dochód rolniczy w przeliczeniu na jedną osobę pełnozatrudnioną w Polsce był niższy o 55%, przy czym w badanym okresie zwiększył się prawie dwukrotnie. Wyniki przewyższające średnią dla UE-27 osiągały głównie kraje UE-15, natomiast poniżej średniej uplasowały się przede wszystkim nowe państwa członkowskie UE. Najwyższą dynamiką dochodu z gospodarstwa w przeliczeniu na jedną osobę pełnozatrudnioną z rodziny wykazały się Węgry (800%), Dania, Szwecja, Litwa oraz Wielka Brytania.

Tabela 3. Relacja dochodu gospodarstwa rolnego do wartości produkcji oraz kapitału własnego w krajach UE w 2004 i 2011 r.

Kraj	Dochód z gospodarstwa rolnego w relacji do wartości kapitału własnego			Relacja dochodu gospodarstwa do wartości produkcji		
	2004	2011	dynamika (2004 = 100)	2004	2011	dynamika (2004 = 100)
Austria	0,07	0,08	114,3	0,44	0,42	96,4
Belgia	0,16	0,12	75,0	0,28	0,22	80,2
Bułgaria	-	0,10	-	-	0,23	-
Cypr	0,04	0,05	125,0	0,18	0,33	179,0
Czechy	0,06	0,08	133,3	0,10	0,16	152,3
Dania	0,01	0,03	300,0	0,03	0,07	239,2
Estonia	0,17	0,15	88,2	0,32	0,25	76,9
Finlandia	0,10	0,07	70,0	0,35	0,25	69,3
Francja	0,14	0,18	128,6	0,22	0,24	109,3
Grecja	0,16	0,11	68,8	0,61	0,53	86,5
Hiszpania	0,12	0,07	58,3	0,56	0,45	81,4
Holandia	0,03	0,03	100,0	0,11	0,09	84,0
Irlandia	0,03	0,03	100,0	0,50	0,45	90,4
Litwa	0,17	0,16	94,1	0,50	0,43	86,2
Luksemburg	0,05	0,06	120,0	0,30	0,28	93,8
Łotwa	0,20	0,16	80,0	0,29	0,28	96,5
Malta	0,07	0,05	71,4	0,43	0,24	56,7
Niemcy	0,05	0,06	120,0	0,19	0,17	87,4
Polska	0,10	0,08	80,0	0,32	0,37	115,1
Portugalia	0,10	0,11	110,0	0,37	0,44	119,7
Rumunia	-	0,15	-	-	0,42	-
Słowacja	0,00	0,01	-	-0,01	0,02	-188,5
Słowenia	0,03	0,04	133,3	0,40	0,27	65,5
Szwecja	0,02	0,03	150,0	0,05	0,10	216,3
Węgry	0,05	0,16	320,0	0,12	0,31	262,9
Wielka Brytania	0,04	0,05	125,0	0,18	0,26	145,6
Włochy	0,07	0,06	85,7	0,42	0,43	101,4
UE-27	0,08	0,07	87,5	0,30	0,29	96,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych FADN.

Stosunek dochodu z gospodarstwa rolnego do kosztów produkcji wahał się w 2011 r. od 0,02 euro/1 euro na Słowacji do 0,7 euro/1 euro w Grecji. Obok Grecji w czołówce znajdowały się również Włochy, Rumunia, Hiszpania i Portugalia. W Polsce omawiana relacja była dość korzystna i stanowiła 140% średniej unijnej. Najwyższą dynamiką badanego wskaźnika pomiędzy latami 2004 i 2011 charakteryzowały się Węgry (298%), Słowacja, Dania, Szwecja i Cypr.

W dalszej kolejności do oceny sytuacji ekonomicznej gospodarstw rolnych wykorzystano wskaźniki efektywności produkcji i efektywności kapitału własnego (tab. 3.). Rolnictwo poszczególnych krajów UE wykazuje pewne specyficzne cechy. Należy do nich m.in. stopień, w jakim gospodarstwa rolne opierają działalność na kapitale własnym. Najwyższą efektywnością tego kapitału w 2011 r. charakteryzowały się takie kraje, jak Francja (0,18), Węgry, Łotwa, Litwa, Rumunia i Estonia. Z kolei najniższe wskaźniki odnotowano na Słowacji (0,01), w Holandii, Irlandii, Szwecji i Danii. Polska pod względem efektywności kapitału własnego w 2011 r. znajdowała się wśród krajów, w których poziom analizowanego wskaźnika przewyższał średnią unijną – w przypadku naszego kraju o 14%.

Polskie gospodarstwa rolne, zarówno w 2004, jak i 2011 r., osiągały wyższe wskaźniki dochodowości produkcji niż miało to miejsce na poziomie Wspólnoty. Ich wyniki ukształtowały się w 2011 roku na poziomie wyższym od średniej unijnej o 28%. Najwyższą dochodowością charakteryzowały się gospodarstwa w Grecji (0,53), Irlandii, Hiszpanii, Portugalii, na Litwie oraz we Włoszech. Najniższe wskaźniki osiągnęły gospodarstwa na Słowacji (0,02), w Danii, Holandii, Szwecji oraz w Czechach.

PODSUMOWANIE

Badania dochodów towarowych gospodarstw rolnych w UE wykazały duże zróżnicowanie zarówno w poziomie dochodu, jak i pod względem jego relacji do zaangażowanych nakładów czy wielkości produkcji. W przypadku poziomu dochodu z gospodarstwa rolnego oraz jego relacji do osób pełnozatrudnionych z rodziny generalnie powyżej średniej unijnej znajdowały się kraje UE-15, natomiast poniżej średniej – kraje członkowskie, które wstąpiły do UE w 2004 r. i 2007 r.

W przypadku wskaźników efektywności opartych na kategorii dochodu z gospodarstwa rolnego tak wyraźnego podziału już nie można było zaobserwować. W Polsce dochód przypadający na jedno gospodarstwo rolne stanowił w 2011 r. 57% przeciętnego dochodu gospodarstwa w UE i tylko w czterech krajach (Bułgaria, Rumunia, Słowenia, Malta) osiągnął niższy poziom. Należy to tłumaczyć m.in. rozdrobnieniem struktury agrarnej w Polsce. Jednak po odjęciu od dochodu wartości dopłat do działalności operacyjnej i inwestycyjnej pozycja Polski była korzystniejsza, a dochód stanowił 66% średniej unijnej. Można wnioskować, że wpływają na to niższe koszty produkcji. W 2011 r., według danych EUROSTAT, wartość zużycia pośredniego w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych wynosiła w Polsce 936,65 euro, podczas gdy średnio w 27 krajach UE – 1348,39 euro/ha, a w takich krajach jak Belgia i Holandia – odpowiednio 4312,38 euro/ha i 9364,13 euro/ha². Dalsza poprawa poziomu dochodów polskiego rolnictwa zależy od przemian o charakterze strukturalnym, które warunkują poprawę efektywności wykorzystania czynników produkcji rolniczej.

² Obliczenia własne na podstawie danych EUROSTAT: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/agriculture/data/database> [data odczytu: 20.03.2014]

LITERATURA

- Babuchowska K., Marks-Bielska R. 2011: *Platności bezpośrednie w kontekście dochodów polskich rolników*, „Zeszyty Naukowe SGGW, Problemy Rolnictwa Światowego”, t. 11, z. 1, s. 7-15.
- Czekaj T. 2008: *Dochodowość materialnych czynników produkcji w gospodarstwach osób fizycznych w 2006 roku 2008*, [w] *Efektywność funkcjonowania, aktywność inwestycyjna i zdolność konkurencyjna polskich gospodarstw rolnych osób fizycznych*, W. Józwiak (red.), IERiGŻ, Warszawa, s. 10-70.
- Domańska K. 2013: *Konkurencyjność produkcji mleka w Polsce w ujęciu regionalnym*, „Roczniki Naukowe SERiA”, t. XV, z. 4, s. 105-111.
- Goraj L., Mańko S. 2009: *Rachunkowość i analiza ekonomiczna w indywidualnym gospodarstwie rolnym*, Difin, Warszawa.
- Knap R. 2004: *Miejsce rolnictwa polskiego w Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Novum, Płock.
- Krakowiak-Bal A. 2010: *Rozwój dodatkowej działalności gospodarczej w gospodarstwach rolnych w UE*, „Inżynieria Rolnicza”, nr 5, s. 89-95.
- Łęczycki K. 2004: *Poziom i dynamika zmian dochodu ogólnego gospodarstw rolniczych w latach 1995–2001*, [w] *Wiejskie gospodarstwa domowe w obliczu problemów transformacji, integracji i globalizacji*, M. Adamowicz (red.), Wydawnictwo SGGW, Warszawa, s. 214-222.
- Marks-Bielska R., Babuchowska K. 2010: *Functioning of the direct subsidies system in Poland and other European Union countries*, “Journal of Agribusiness and Rural Development”, no. 3(17), s. 89-100.
- Masternak-Janus A. 2013: *Analiza efektywności gospodarowania przedsiębiorstw przemysłowych w Polsce*, „Economics and Management”, nr 4, s. 111-126.
- Niezgoda D. 2009: *Uwarunkowania rentowności gospodarstw rolnych zróżnicowanych pod względem wielkości ekonomicznej*, „Roczniki Nauk Rolniczych, Seria G”, t. 96, z. 4, s. 155-165.
- Poczta W., Średzińska J., Mrówczyńska-Kamińska A. 2009: *Determinanty dochodów gospodarstw rolnych Unii Europejskiej według typów rolniczych*, „Zeszyty Naukowe SGGW, Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej”, nr 76, s. 17-30.
- Podstawka M., Ginter A. 2006: *Sytuacja dochodowa gospodarstw rolniczych w warunkach różnego poziomu rozwoju rolnictwa*, „Roczniki Naukowe SERiA”, t. VIII, z. 1, s. 145-149.
- Rembisz W., Bezat-Jarzębowska A. 2013: *Ekonomiczny mechanizm kształtowania dochodów producentów rolnych*, IERiGŻ, Warszawa.
- Ryś-Jurek R. 2009: *The output, incomes and assets-capital relations in the individual farms*, „Journal of Agribusiness and Rural Development”, nr 1 (11), s. 177-188.
- Tomczak F. 2006: *Gospodarka rodzinna w rolnictwie. Uwarunkowania i mechanizmy rozwoju*, IRWiR PAN, Warszawa.
- Wyniki standardowe 2011 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN*. 2012: IERiGŻ, Warszawa.
- Zawadzka D., Strzelecka A. 2012: *Analiza dochodów gospodarstw rolnych w Unii Europejskiej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego – Finanse, Rynki Ubezpieczeniowe, Ubezpieczenia”, nr 690(51), s. 413-422.
- Zegar J. S. 1999: *Problematyka dochodów chłopskich*, „Ubezpieczenia w Rolnictwie. Materiały i Studia”, nr 3, s. 7-27.
- Zegar J. S. 2001: *Przesłanki i uwarunkowania polityki kształtowania dochodów w rolnictwie*, IERiGŻ, Warszawa.
- Zegar J. 2008: *Dochody w rolnictwie w okresie transformacji i integracji europejskiej*, IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- Ziołkowska J. 2008: *Efektywność techniczna w gospodarstwach wielkotowarowych*. IERiGŻ-PIB, Warszawa.

Anna Nowak, Katarzyna Domańska

*PROFITABILITY CHANGES AT RURAL FARMS IN POLAND ON THE BACKGROUND
EUROPEAN UNION*

Summary

This paper identifies and examines the profitability changes of rural farms in Poland on the background of other European Union's member countries. An analysis was prepared basing upon information collected within European system - Farm Accountancy Data Network. Survey includes years 2004 and 2011. Paper makes an assessment of family farm income in relation to cost, production value, net worth, as well as family work units. The results of the survey show great differentiation of rural farms in European Union regarding income level and its relation to engaged input as well as output value. The countries of "old 15" gained higher level of income from farm and in relation to family work units comparing to Union average but "new" member countries - below average. In relation to effectiveness rates based on income category from rural farm one could not observe so clear differences.

Adres do korespondencji:
dr inż. Katarzyna Domańska, dr inż. Anna Nowak
Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie
Wydział Agrobioinżynierii
Katedra Ekonomii i Zarządzania
20-950 Lublin, ul. Akademicka 13
e-mail: katarzyna.domanska@up.lublin.pl, anna.nowak@up.lublin.pl